

Марија ЦРНИЋ ПЕЈОВИЋ

МАЛЕ БОГИЊЕ
О превенцији и лијечењу малих богиња у
другој половини 19. вијека у Боки Которској

Кључне ријечи : красте (богиње), херцегновски крај, 19. вијек, *навртање краста*, изолација болесника и укућана, казне.

Рад здравствене службе у херцегновском крају може се континуирано пратити од доласка Млечића 1687. године, па током Прве аустријске, затим француске и Друге аустријске, односно аустроугарске владавине од 1814. до 1918. године и до наших дана.¹

Шта је све предузимано на лијечењу и прије свега на спречавању ширења болести малих богиња - *кроста*, *пљускавица*, *оспица* у херцегновском крају у другој половини 19. вијека казује нам архивска грађа херцегновске општине. Мјере које су предузимале локалне власти, али и власт на вишем степену - примјењиване су истовјетно у цијелој Боки Которској на основу тада важећих закона. Може се констатовати да је спровођење закона из ове области било строго контролисано. У овом подухвату повезани су били општински љекари са општинском управом која је имала веома значајну улогу, затим сеоски кнезови, учитељи, свештеници, као и Политичко изложенство у Херцег Новом и други органи власти у Котору и Задру.

Један допис Ц. К. Котарског поглавара из Котора 5. децембра 1888. године, упућен Општинском управитељству Херцег Новог свједочи које обавезе је овај орган имао у спречавању и лијечењу малих богиња.

Odnosno na liječničko izvješće o divljim krastami (varicella) koje su se pojavile u tom glavnom mjestu, preporučujem tom Uglednom Općinskom Upraviteljstvu da bude upotrebiti sva sredstva prikladna da preduzete zdravstveno-redarstvene i pret[!]erativne mjere budu strogo i točno izvršene i tako da podje za rukom uništiti kuživo u svome ognjištu i zapriječiti njegovo rasprostranjivanje u mjestu i okolini.

---

¹ Марија Црнић Пејовић, Осврт на здравствену културу херцегновског краја од 18. до прве половине 20. вијека, *Бока: зборник радова из науке, културе и умјетности*, Херцег Нови, 2009, 28-29, 231-269. У даљем тексту Зборник Бока.

Suviše preporučujem tom Uglednom Upraviteljstvu da naredi svom liječniku da, dok traje bolest svaki deset dana bude predavati prepisano izvješće in duplo kog će mi odma šiljati sa obavijestima o preduzetim mjeram, o postupku bolesti i slučajno o onim osobama koji bi zanemarili prijaviti svaki slučaj bolesti ili bi zanemarili izvršiti naredjene zdravstvene mjere ili bi se oprječili njihovom izvršavanju, bilo to usljed neznanstva, ili zloće, ili predsuda.

На полеђини акта секретар општине Јован Накићеновић је забиљежио: *Свако десет дана извјешће љекара врху пљускавица. Узето на знање и саопштено љекару.*² До 1874. године, када је донесен закон да свака општина мора имати општинског љекара, херцеговска општина се приликом појаве малих богиња обраћала Поглаварству у Котору тражећи да окружни љекар прегледа болеснике. Тако је 31. марта исте године затражен долазак окружног љекара јер се у херцеговском крају појавио други случај оболијевања од ове болести. На основу одговора да Општина треба да води бригу *врху здравственог редарства* може се закључити да окружни љекар није дошао. Како је новска Општинска управа ријешила овај проблем није познато. Конкурс за пријем општинског љекара расписан је у августу те године.³

Када је кнез Каменога јавио да су *ноћас* (2.11.1871. године) двојица умрла од краста, Општина је тражила од Политичког повјеренства да их љекар прегледа како се болест не би проширила. У одговору Општинска управа наређује кнезу да се *нико жив не би приближио, а још мање цијеливао или дотицао мртваца. Ово Вам се препоруча под строгом вашом одговорношћу.*⁴

Исте године у Бијелој је више чланова породице Кнежевић оздравило од болести богиња, али нијесу могли напустити кућу док њихово оздрављење не потврди љекар. Зато је општинско Политичко изложеноство наредило да два жандара са кнезом Бијеле оду у кућу Кнежевића и да се *по закону прекади кућа и хаљине Кнежевића који су имали красте*. Након што је предње извршено, јављено је да нема више обољелих у Бијелој. Кнез Бијеле 22. септембра 1877. године пријавио је Општинској управи обавјештење Мата Дегана да му је већ три дана жена болесна и да је *сва прилика да му је жена болесна од краста*, па моли да пошаљу љекара. Истог дана кнез је јавио да је жена умрла и пита да ли је могу покопати или треба претходно да дође љекар. Одговорено је да жену покопају *и да кућу прекаде и држе*

² Државни архив Црне Горе Цетиње, Одсјек Херцег Нови, Архивски фонд општина Херцег Нови (у даљем тексту АХ ОХ), 1888, 1328.

³ АХ ОХ 1874,175, 200. Записник Општинског вијећа од 10. августа (М. Црнић Пејовић, наведени рад, 235-236).

⁴ АХ ОХ 1874, 689.

одлучену од друге чељади.⁵

Ц. К. Срески повјереник Бабић фебруара 1872. године јавио је Општинском управитељству да му је јавио кнез села Мојдежа како у том селу већ 15 дана од краста болује жена Стефана Миловића и Тодор Виллов. Кнез је навео да није раније обавијестио о појави болести јер су куће *на саму* и што су сиромашни па нијесу у стању потребно предузети (вјероватно мисли на немогућност села да плати стражара који би пазио да не дође до мијешања болесних са осталим сељанима). Повјереник је одмах послао *djendarsku patrolu* која га је обавијестила да су тачни искази мојдешког кнеза. Бабић је молио Општинско управитељство да изда наредбу свим сеоским кнезовима да су, на основу параграфа 30 и члана 38 Општинског законика, сваки домаћин у чијој се кући појави болест, као и свештеници, дужни да одмах пријаве болест. Тражи да сваки кнез на територији свога села објави *da je nečistoća u obće škodljiva zdravlju, a da je pravi otrov kada po svitu plamte otrovne bolesti. Čistoća je najača odbrana zdravlju, dakle bez čistoće sve ostale pomnje zaludu bi bile i zato da neka bi svaki uklonio od kuće i okolo kuća svaki smrad i svaku stvar koja smrad izdaje i da zabrane svako prolivanje pred kućama i kod kuća*. Сматрао је да би добро било у вези тога издати један оглас и у Новоме јер су проливање прљаве воде по улици и неодржавање чистоће кршење Општинског правилника (о одржавању чистоће). Двије године касније, Мојдежанин Богдан Поповић насилно је ушао у кућу Лазара Черовића на Топлој иако му је претходно стражар забранио улазак јер је Лазар боловао од богиња. Општинска управа се обратила Политичком изложеноству молбом да би издало наредбу *оружницима да приведу Богдана Поповића и казне по закону*. Изложеноство је одговорило да Богдана Поповића по чл. 393 КЗ у оквиру својих права, а у вези предузимања здравствених мјера, општинска власт има законско право затворити. Кнез Баошића пријавио је вођу *оружника* да је дохватио једног *болесника од краста на затим дирао здраве људе по лицу* и тражио да Политичко изложеноство ово испита и нареди да се не би овакав случај поновио. Општина је обавијестила општинског лијечника Милана Јовановића да су болесници од краста у Баошићима оздравили, да је све у кући па и покућство опрано те је укућанима дозвољен *саобраћај са осталим становницима тога мјеста*.⁶

⁵ АХ ОХ 1871, 347, 378; 1888, 447.

⁶ АХ ОХ 1872, 71; 1874, 26, 29; 1875, 238, 351. Милан Јовановић је први општински лекар Херцег Новог примљен на основу конкурса, расписаног августа 1874. године. Он је годину и по предавао у Закладној српској поморској школи у Србини (предграђе Херцег Новог) српски, француски и њемачки језик и калиграфију. За њега је књижевник Симо Матавуљ, који је радио с њим у истој школи, записао: *Доктор, енциклопедиста, музикалан и рође-ни козер бјеше душа сијела*. За вријеме Херцеговачког устанка М. Јовановић је организовао болницу за лијечење рањених устаника. (М. Црнић Пејовић, Херцеговачке избјеглице у Боки Которској, *Гласник Етнографског института САНУ*, LVI(1), Београд, 2008, 196).

Царског краљевског повјереника у Херцег Новом Општинска управа је обавијестила марта 1874. године да је у граду умро од богиња Тони Бабара, црквењак римокатоличке вјере, а да се разболио приликом погребња војника који је боловао од исте болести и умро у *војничкој болници на Лазарету* (Мељине). Истовремено се Општинска управа обратила *Добротворном заводу* у граду молећи да им исти да материјалну помоћ јер је потрошила преко 70 форинти око укопа, па нема довољно новца да се очисти и прекади стан и одјећа умрлог.⁷

Мјесец дана касније, Општинска управа се поново обратила Ц. К. Повјеренику јављајући да је од *крста* обољела жена Андрије Флоренина, и да општина не може предузети потребне мјере према здравственој уредби, јер нема свога љекара, а болест се шири јер су се појавила три нова случаја и то код дјетета у кући болеснице и два код војске. Управа општине је предузела одређене мјере и потрошила у ту сврху 100 форинти што је знатна сума у односу на средства којима је располагала. Сматрајући да ће још бити трошкова замолила је за извјесну помоћ и да се пошаље љекар који ће надгледати болеснике и развој болести. Наглашавају да ће колико им могућности дозвољавају предузети све да се *стане на пут овој опасној болести*. Виша власт из Котора наредила је да се Општини пружи потребна помоћ како се болест не би проширила. Међутим, нису нашли за сходно да удовоље молби и пошаљу окружног љекара.⁸

Писмо од 25. септембра. 1877. године, које је ћирилицом написао *Поп Сава Бијелић Капелан*, а ставио крст умјесто потписа кнез села Крушевица (Бијелске) Стеван Мандић, казује како су се односили према појави малих богиња у овом селу.

На несрећу уселиле су се красте у кућу Ника Митровића, Коста Митровића и покојног Богдана Таузовића у Калиможима. Споменуте куће нијесу стављене под отсјеку да се не мјешају њихова чељад са здравима чељадима из овога села. Красте су приљепчива болест, наравно да ће се распространити, пак све село нагнати да се затвори и пут му препријечен на трговишта, саобрачај са оближњим селима, што велику му неприлику би и несносну доњело. Нема оно средстава, да може опреку ставити немјешања здравије са болеснима.

Зато како немајући тако (?) овог села, до знања доносе овај несрећни догађај Томе управитељству, да оно употреби сходне мјере како би се здрави са зараженима не мјешали.

На полеђини акта уписан је препис одговора који је општинска администрација упутила капелану Саву Бијелићу да пренесе сеоском кнезу, наређујући му да нађе једнога човјека који ће чувати *да се чељад из*

⁷ АХ ОХ 1874, 146,154 .

⁸ АХ ОХ 1874, 180. Овај случај се догодио прије постављења општинског љекара.

кућа у којима има болеснијех од краста не друже са осталим селом, јер се може болест распростраити, те велике штете допријети. Истовремено су обавијестили да ће ономе који буде контролисао укућане у чијој кући има болесних од богиња, да не излазе из куће јер би тако могли пренијети болест на остале сељане, Општина плаћати по 80 новчића на дан и ако буде могла послаће војног љекара уз напомену да одмах јаве ако се појави нови случај болести. Тако је и у граду 1884. године постављена стража поред куће Николе Цара јер је Ангелина Цар имала *вариоле*.

Херцегновска општинска управа је 1877. године тражила од Политичког изложенства Херцег Новог да обавијесте што су предузели да се *крaste не размноже* на Крушевицама (Бјелским), а на основу захтјева жандармеријске станице Морињ.⁹

Општинска управа 1877. године се обратила предсједнику Општине Ст. Вујиновићу из Кумбора да их обавијести каквог су здравственог стања болесници који болују од богиња и да ли треба здравствени стражар да буде још у селу или да дође љекар, а да се отпусти стражар за кога је трошак сносила Општина, јер их кнез Кумбора Лука Ђиловић није обавијестио о горе наведеном, што му је била дужност. Одговор је гласио: *да су се болесне куће одијелиле и постављена стража*.¹⁰

Исте године кнезу Ђеновића Симу Вукасовићу, на његов допис у којем јавља да се *ноћас осула крастама једна овдашња сељанка Анђе удова Тома Вукасовића* и да ће држати *већ прекинути саобраћај са поменутом обитељи*, одговорено је да се постави стража поред ове куће, како не би дошло до контакта са обољелим укућанима и да ће Општина плаћати стражи 80 новчића дневно.¹¹

Мато Ковачевић, кућански кнез, у свом допису обавјештава Општину да је Анета пок. Мата Јелића слаба већ 11 дана, а да од краста болује 4-5 дана. Такође да од исте болести болује Јово Симов Вукасовић, *али како ми сељаци у самом почетку болест не можемо познати док се она савим не развије због чега нијесу у могућности одмах јавити о којој се болести ради да би предупредили епидемичног бољестивог ширења по народу*. У одговору стоји да ће *сутра или прекусутра доћи ако узможе љекар за болесну дјевојку од краста*, а ако би умрла да се покопа по ноћи и да *се нико не мјеша*. Вјероватно се ради о Стани Симовој Вукасовић која је умрла од тифуса како је љекар констатовао, а претпостављали су да је обољела од малих богиња. Како је брат и три рођака нијесу хтјела покопати, а *црквењак палетар* није хтио дати кључ да узму *гвоздија да се ископа гроб*, то је кнез дошао у општински

⁹ АХ ОХ 1877, 477; 1884, 178.

¹⁰ АХ ОХ 1877, 102.

¹¹ АХ ОХ 1877, 488.

уред да би ријешио настали проблем.¹²

Општински начелник јавио је фебруара 1878. године Политичком изложеном Херцег Новог да се у околини шири *болест краста* и да Општина нема више средстава да спријечи заразу, нити пружи помоћ сиромашним болесницима. Моли помоћ и то одмах док је још на вријеме. Марта мјесеца исте године, општински љекар Никола Самоход обавијестио је Општинску управу да је на Топлој у Љутом потоку посјетио Милу Рашчић у кући удовице Маре Милашиновић, болесну од опасних *ospicah (prave kraste)*, а у граду службеницу господина Марка Перучића и кћер Јура Доротића које болују од *divljih ospica* и тражи да се предузму потребне мјере. Исти маја мјесеца јавља да је посјетио Марка Добросављевића, *мјесног кућнобитника* који је боловао од *оспица* и то у *почетку свога приказанија*. Исте године, августа мјесеца, јавља да је болесна од краста Анђе Мисковић, блудница, која се налази у кући Филомене Богдановић, тражећи да се предузму оштре мјере јер је та кућа *често похођена од сваке врсте чељади*. Општина је на вратима ставила обавјештење: *красте*. Идућег мјесеца Н. Самоход је обавијестио да је на Игало умрла око поноћи Маре Зубановић од *црних краста* и да мора бити покопана у скрињи на тајном мјесту. Никола Самоход је један од три љекара који је конкурисао на другом расписаном конкурс у октобра 1877. године, јер се на првом нико није јавио. Како се није одазвао љекар којег је Општина изабрала, то су позвали доктора Николу Самохода са Хвара.¹³

Исти љекар је обавијестио Општинску управу 19. октобра 1877. године да се *болест краста* шири тако да у граду (мисли се на стари град) има три, а у *Вароши* (остали дио града од сата према западу) четири обољела. У наставку пише: *С бог овога злочестог случаја ниже потписани ...приопћава*

1. да *гдје се болест шири не би било корисно даље, баш шкодљиво, навратити красте*.

2. да се према болеснима и њиховим кућама, односно прекршитељима наредбе треба строго понашати, *јер болест јест са свим пошастима (епидемична)*.

Општинска управа је предузела тада примјењиване мјере у оваквим случајевима и истог дана поставила стражу. Међутим, мјере нијесу биле ефикасне јер из извјештаја који је Општинска управа упутила Политичком изложеном сазнајемо да је 21. октобра у Новоме било једанаест кућа *заражених од краста*, а у Ратишевини седам. У истом допису Општина саопштава да је урадила према својим могућностима све да се болест не би ширила надајући се помоћи Политичког изложеном.¹⁴

Обавеза љекара је била не само да обавијести Општинску управу

¹² АХ ОХ 1877, 492, 500.

¹³ АХ ОХ 1878, 154, 183, 308.

¹⁴ АХ ОХ 1878, 422.

о појави обољелих од *кроста* већ и када дође до њиховог излечења. Тако је општински љекар М. Јовановић 20. маја 1875. године извјестио да су болесници од ове болести у Баошићима оздравили, опрали кућу и покућство и да им је дозвољен *саобраћај са осталим становницима тога мјеста*. Те године кнез Баошића тражио је од Општинске управе да се *укори неки вођа Оружника јер је дохватио болесника од кроста па кашње дирао здраве људе по лицу*. Општинска администрација је о овоме обавијестила Политичко изложеноство Херцег Новог тражећи да се случај испита и нареди да се убудуће не би овако нешто дешавало.¹⁵

Из једног документа сазнајемо и да су путници који су стизали у овај крај били узрочници појаве болести. Ц. К. Срески повјереник Херцег Новог априла 1872. године доставио је допис поглавара Пристаништа Мељине да је бродом дошао један путник болестан од кроста и да је изолован у кући близу Лазарета (у Мељинама је од 1732. године дјеловала установа Лазарет у којој се вршила контумација и раскуживање путника и робе који су стизали из крајева гдје је владала нека заразна болест).¹⁶

На основу акта који је Далматинско намјесништво фебруара 1872. године упутило из Задра властима у Котор, а ова препис истога Општинској управи Херцег Нови, види се колико је власт била посвећена и упозната о предузетим мјерама за заштиту и излечење становништва када је долазило до појаве малих богиња. Наиме, Намјесништво је похвалило предузете мјере од стране Општинског управитељства Херцег Новог када је дошло до обољевања од *кроста* у селу Кути. О акту Намјесништва општинска администрација упутила је допис *Г. Л. Кочетановићу кнезу и осталим изабраним главарима у Куте*, обавијестивши их о похвали. Сматрали су да су се кнез и главари Кута строго придржавали дате им наредбе па им се *захваљује и препоруча да и у будуће будете тако опрезни у сваком могућем случају, те ћете тако савјесно испунити повјерене Вам дужности*.¹⁷

Благовремено су предузимане превентивне мјере сходно тадашњем достигнућу медицинске науке.

Од када је вршено *навртање кроста*, на основу доступних докумената не може се прецизирати, али један докуменат из 1818. године, односно списак дјеце по селима херцеговске општине која нијесу обољела од малих богиња, узраста од неколико мјесеци до 16 година, указује да су већ тада предузимане превентивне мјере. Документ из 1831. године говори о подјели медицинских препарата за *навртање кроста*. Спискове дјеце приспјеле за *вакцинацију* су сачињавали свештеници и учитељи. Да је ова мјера веома озбиљно примјењивана у другој половини 19. вијека увјерава нас и допис

¹⁵ АХ ОХ 1875, 238, 351.

¹⁶ АХ ОХ 1872, 250.

¹⁷ АХ ОХ 1872, 187.

од 3. јануара 1877. године учитеља основне школе Херцег Нови, Душана Ломбардића, који по наредби *Мјестног Школског Вијећа* доставља *Том Славном Опћинском Начелничеству* имена ђака који нијесу били вакцинисани: Мартинели Карло, Цар Марко, Андровић Ђулио, Шрамада Бепо, Кашина Недјељко (сви из Новог) и Лепетић Јово са Савине. Наведеним ђацима, по наредби општинске власти одмах су *красте наврнуте*. Парохиу каменском Перу Поповићу Општинска управа је 1884. године доставила формуларе у којима је било потребно уписати име и презиме, као и име оца и старосну доб дјете којој је требало *навртати красте*.¹⁸

Навртање краста задржало се до шездесетих година 20. вијека и нешто дуже.

Јуна мјесеца 1878. године лекар херцеговске општине Никола Самоход вршио је *навртање краста* више пута истим особама са достављеним *наврткима* али се није примило. па се сматрало да су *навртки стари* те нијесу имали *потребите каквоће* Општина је зато сматрала да би требало послати исправне *навртке–пуса* којима би се извршило *навртање краста* у цијелом овом крају јер има *доста одрасле дјеце* којима нијесу никада *наврнуте красте* а *опасност сваким даном све то већа приети*.¹⁹

Наредног мјесеца поново је херцеговска Општинска управа упутила Политичком изложеноству извјештај да су поново *наврнуте красте* код тридесеторо дјеце у граду, Савини, Подима и Требесину и да ни једне нијесу *примиле што значи да је достављен пус био застарио, те је узалудан био рад лекарев и дангуба родитеља дјеце*. Даље је наведено да су *пус* примили 28. јула, а лекар је извршио *навртање* већ 30. јула. Општинска власт је тада предложила да би најбоље било да им се директно из Милана и Граца пошаље довољно *пус-а* да се *бар могу наврнути красте свој дјеци овога мјеста*, понављајући да није код њих *пус* могао застарити јер су га одмах употребили, већ да је *стар послат*. Сматрали су да би окружни лекар по селима требао да изврши *навртање* јер је веома потребно, наглашавајући да су тих дана од ове болести умрле три особе.²⁰

Из изјаве општинског лекара Јована Модлидбе 1884. године може се закључити да је устаљена пракса била да се превентивне мјере не примјењују само на дјецу из града и најближих насеља, већ на подручју цијеле општине.

¹⁸ АХ ОХ 1818, 296, 317; 1831, 945; 1884, 224. Душан је син Христифора Ломбардића, дугогодишњег пароха и учитеља на Топлој, вјероучитеља у основној школи у Новоме и школи у Србини. Као ђак топаљске школе Душан је убијежен 1855. године, а гимназије у Задру 1867. године. Учитељ је био на Топлој 1873-1874. године (М. Црнић Пејовић, Основно образовање у сеоским насељима херцеговске општине, *Зборник Бока 35*, Херцег Нови, 2015, 189-193). Појам *навртање краста* или *цијељење* задржао се до појаве вакцина крајем 20. вијека.

¹⁹ АХ ОХ 1878, 221.

²⁰ АХ ОХ 1878, 273.

Наиме, доктор Ј. Модлидба изјавио је да ће извршити *навртање краста* само у граду, Вароши и Топлој бесплатно *док за околину немогу се примити за фор. 42 јер сам прошасте године претрпио новчану штету*. Ова изјава достављена је Политичком изложенству у мјесту. На основу ње се види да у уговору у опису послова општински лекар није био дужан *навртати красте* у цијелој општини, без додатног плаћања.²¹

Власт не само да је бринула о набавци *навртака-пуса* него и о њиховој примјени, па је тако Ц. К. Поглаварство из Котора послало јуна мјесеца 1888. године *још једну стакленицу пуса за преписивање краста*, с тим да исту предају лекару, а да он извијести колико је особа примило красте са достављеном *стакленицом*. Из забиљешке на документу од стране општинске администрације Херцег Новог, која гласи: *Извршило колико се тражило и послато љекарско извјешће*, не може се закључити колико је особа примило красте, јер се тај податак вјероватно налазио на акту који је достављен Поглаварству у Котор.²²

Казне за непридржавање одређених мјера за заустављање ширење богиња биле су веома ригорозне што сазнајемо из случаја у Баошићима 1875. године. Нико Дабовић, кнез Баошића, 27. фебруара јавио је Општинској управи да је неки поморац донио из Трста богиње (красте) и да су му се разболјели син, а изгледа и кћерка и да је долазио лекар. Општински лекар Милан Јовановић је, по налогу 12. марта поново обишао кућу Андра Вучетића у Баошићима и нашао његовог сина Слава и кћер Ђулиу *са крастама*, док су му жена и два млађа дјетета пребољела од исте болести. Андро је раније боловао од исте болести и боравио у *оспиталу трићанском* вјероватно недовољно дуго јер је болест пренио на чланове своје породице. Лекар је навео да су красте *средње (Variola)*, да трају неколико дана и ријетко су опасне за онога који болује од њих, али су ипак заразне те сматра да породицу Вучетић треба изоловати од осталих сељана и то 10 до 15 дана. Одмах је наређено сеоском кнезу да нађу чувара да се породица Вучетић изољује.

Општина је почетком априла добила поново допис кнеза Баошића да је Вуко Вуичић *само седми* и Симо Стојковић *само четврти заражени остицама*. Село је помогло овим породицама јер су биле сиромашне, али је то било недовољно па се тражила помоћ Општине. У одговору Општинске управе наглашавају да се сељани не придржавају изолације болесних и да се болест шири, па ће морати да се затвори читаво село ако се појави још који случај. Наређено је сеоској управи да се сви сељани чувају *јер сваку посљедицу нека свак себи препише, а да је било чувања не би до овога дошло*. Сеоска управа, у писму упућеном на *Похваљено Општинско*

²¹ АХ ОХ 1884, 236

²² АХ ОХ 188, 611.

Управитељство, не прихвата да је она крива за ширење болести и тражи да се кривци казне заслуженим казнама. У свом оправдању наводе као прво да *ни једна власт ни један човјек не могу отклонити и на пут стати каквом злу или погибелји о којима не зна и које су му посве стране, јер зидови породичних кућа крију и многе друге тајне*. Тако је Андро Вучетић кад би му неко дошао у кућу сакривао болесне. Када је о болести у његовој кући обавијештена Општинска управа он је *на најгори начин срамотио кнеза и сваког сеоског старјешину противећи се њиховим наредбама* да из куће не излазе, говорећи: Да хоће и и да му је драго и да би *пушку метао* на онога кад би знао који је пријавио болест у његовој кући.

На исти начин понашао се и Симо Стојковић и његова жена Мара кријући болест, а кад су дошли *пандури* да провјере да ли су болесни, жена је била *толико смјела и безобзирна*, заврнула се и рекла да кажу кнезу и ко их је послао и да ли она има красте.

На крају, сеоске старјешине моле да кривци буду кажњени због непоштовања одређених наредби, *тим више што указана њихова злоба цјелом селу и цјелој општини и окружју зле посљедице лако је причинити могу*. Андро Вучетић и Маре Стојковић кажњени су затвором, али нам остаје непознато на колико времена.²³

Из расположиве архивске грађе да се закључити да се болест појављивала из године у годину у том временском периоду, али исто тако да су општинске и друге државне институције савјесно пратиле појаву болести и предузимале мјере за спречавање појаве и ширење болести, које су им у то вријеме биле на располагању. За спречавање болести вршено је *навртање краста*. Превентивне мјере при појави болести састојале су се у изолацији болесног и његових укућана, а по завршетку болести дезинфиковању просторија и одјеће укућана. У примјени свих мјера учествовали су: лекари, сеоска, општинска, среска власт и полиција. Непридржавање прописаних мјера санкционисано је чак и затворском казном.

²³ АХ ОХ 1875, 123, 124, 207, 225; Писмо сеоске управе упућено Општинској управи написано је латиницом веома исписаним рукописом. Кнез Нико Дабовић и Марко Стојковић потписали су се ћирилицом, а парох Никола Цвјетковић латиницом.

Marija CRNIĆ PEJOVIĆ

MEASLES
Prevention and Treatment of Measles in the Second Half of 19th
Century in Boka Kotorska

Summary

Based on the archival materials we learn that the existence of the disease measles (scab illness) was permanent in Boka during the second half of the 19th century, but also previously. All government institutions participated in prevention and hindering the spreading the disease, from the village elders, municipality administration, political authorities, gendarmes to the higher government authorities in Kotor and Zadar, with the help of physicians. Each of those had a particular task in accordance with the legal regulations. Local elders were obliged to report the outbreak of disease, and municipal authorities had to demand from the authorities in Kotor to provide the intervention of the district physician till 1874, since when each municipality was according to the law obliged to have its own physician. To prevent the disease to turn into epidemic, the ill and members of the family were not allowed to leave their home and get in contact with persons from other families. In order to prevent breaking the order of not leaving the home a guard, mainly paid by local authorities, was posted. After the recovery of the ill, the rooms had to be purified, fumigated (disinfected) and the disinfection of clothes was often emphasized. The dead were buried without the customary rites in order to prevent the spreading of disease. There is a document that emphasises the importance of keeping cleanliness in hindering the spreading of this disease. If the ill or their family, or any other persons did not obey the prescribed regulations, they were sanctioned even by imprisonment.

Based on the available documentation it was not possible to find out when the regular inoculation of scabs started (It was substituted by vaccination towards the end of the 19th century). Some indications suggest that the inoculation of scabs was performed as early as in the second decade, yet it was regular and comprehensive probably in the second half of the 19th century.

Key words: scabs (measles), Herceg Novi territory, 19 century, inoculation of scabs, isolation of the ill and the inmates, sanctions.